

modification transforms the character of material presentation by changing of educational activity's content or conceptual complexity.

Originality of research is the content of teachers' skills of didactic materials' adaptation and modification due to children's special educational needs: 1) taking into consideration the whole child's development; 2) ascertainment of child's priority needs which determine the content and order of activities; 3) teaching to reduce the volume and to simplify material's character, taking out the difficult verbal material; 4) teaching to choose visual aids taking into consideration the character of disorder; 5) developing the skills of changing the character of giving information for different categories of children with special educational needs; 6) developing the skills of using variability of didactic material's revision for filling gaps in perception; 7) developing the skills of students' cognitive activity stimulation, which involve changing kinds of activities for avoiding tiredness, using interesting facts, examples, details, emotions while teaching; organization of relaxation minutes at the lessons; creation the situation of success; 8) developing the skills of creative working with a course book; 9) teaching to determine if there is or no necessity in curriculum adaptations and modifications, and also what is common and what is the difference between universal design and adaptations and modifications.

Conclusion. The necessity and the content of teachers' skills of didactic materials' adaptation and modification due to children's special educational needs were proved and worked out.

The perspectives of future scientific researches devoted this problem we see in working out special exercises devoted to developing teachers' skills of didactic materials' adaptation and modification due to children's special educational needs and which can be used in teaching any subject.

Key words: teachers' skills; adaptation; modification; differentiation; transformation; accommodation; didactic materials; children with special educational needs.

Одержано редакцією 18.09.2016
Прийнято до публікації 26.09.2016

УДК 378.1

КИР'ЯН Тетяна Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Черкаський медичний коледж, Україна

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ НОРМАТИВНА БАЗА ПЕРЕБУДОВИ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ

Анотація. Подано загальний системний огляд загальноосвітньої нормативної бази перебудови вищої медичної освіти в Україні на початку ХХІ сторіччя, виявлено важливі для освітнього процесу в медичних ВНЗ її особливості. З цією метою проаналізовано міжнародні документи, які стосуються Болонського процесу, нормативні акти державних органів України, зокрема, закони про вищу освіту 2002 та 2014 років, а також документи Міністерства освіти і науки. Подані документи відображують основні тенденції в перебудові навчального процесу в медичних ВНЗ України на початку ХХІ століття. Йдеться про застосування в освітньому процесі принципів Європейського освітнього простору, а також про збільшення обсягу важливих для медичних ВНЗ питань, що регулюються загальноосвітніми нормативними документами.

Ключові слова: вища медична освіта України; перебудова вищої освіти; нормативні документи; Болонський процес; європейська інтеграція; закони про вищу освіту; вищі навчальні заклади.

Постановка проблеми. Осягнення змісту, сенсу і напрямку освітнього процесу в сучасній медичній освіті України потребує повного, різнобічного і системного уявлення про його нормативну базу. Освітня діяльність узагалі попри значну творчу

складову має водночас регламентований характер, що зумовлено соціальною значущістю цієї діяльності, її спрямованістю на розв'язання важливих суспільних завдань. Цілі, напрями і зміст медичної освіти є предметом публічного обговорення й визначення зі сторони владних структур держави. Наслідком цього постає сукупність нормативних документів, які або безпосередньо приймаються до виконання (як державні закони), або постають основою для розроблення навчальними закладами власних програм, планів, рішень (як міжнародні декларації, звіти щодо освіти, програмні документи громадських організацій). Аналіз цієї нормативної бази дозволяє окреслити в цілому освітній процес у сучасній вищій медичній освіті України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед документів, які регламентують діяльність вищих медичних закладів України виділяються, по-перше, документи, що прийняті на міжнародному рівні: угоди, комюніке, декларації, пов'язані з інтеграцією України до світового і, насамперед, європейського освітнього простору. По-друге, слід звернути увагу на законодавчу та іншу нормативну документацію, яка регулює вищу освіту в межах України: документи вищих державних органів і органів керівництва освітою. Ці дві групи документів публікуються останнім часом у збірках міжнародних документів, які стосуються Болонського процесу [1; 2; 3; 4; 5], та у збірках нормативних актів державних органів України [6; 7]. Зазначені матеріали досить широко використовуються в сучасній дослідницькій літературі з проблем вищої освіти України загалом і вищої медичної освіти зокрема. Висвітлюються правові основи формування європейського освітнього простору [8], роль нормативної бази в державному управлінні освітою [9; 10; 11], зокрема, медичною [12; 13]. Разом із тим залишається потреба загального систематичного огляду загальноосвітньої нормативної бази, що спрямовує діяльність медичних вищих навчальних закладів (ВНЗ) України.

Сказане вище зумовлює **мету статті** – здійснити загальний систематичний огляд загальноосвітньої нормативної бази перебудови вищої медичної освіти в Україні на початку ХХІ сторіччя й виявити важливі для освітнього процесу в медичних ВНЗ її особливості. Для цього буде проаналізовано основні документи, що складають цю базу, виявлено основні тенденції в її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Основні міжнародні акти, які стали дороговказами для перебудови вищої медичної освіти України з кінця 90-х років ХХ століття, пов'язані з Болонським процесом. Болонським процесом прийнято вважати заходи європейських державних установ, університетів, міждержавних і громадських організацій, які мають за мету інтеграцію систем вищої освіти європейських країн. Цей процес розпочато з Болонської декларації 1999 року і триває приблизно до 2010 року, коли було констатовано досягнення основних цілей цього процесу в Європі. Зрозуміло, що сформульовані протягом цього періоду принципи залишаються дієвими і зараз; у певному сенсі Болонський процес продовжується, хоча останнім часом більш поширеним терміном для позначення процесів у вищій освіті Європи стало поняття «Європейського освітнього простору».

Передісторію Болонського процесу починають із Великої Хартії Університетів, що прийнята в 1988 році в Болонї за підписом ректорів понад 300 європейських університетів. Тут були сформульовані чотири основні принципи університетської освіти, кожний з яких є надзвичайно важливим для медичної освіти: 1) стверджується автономія університетів: «Щоб відповідати потребам суспільства, дослідження і навчання в університетах повинні бути морально і інтелектуально незалежними від будь-якої політичної і економічної влади»; 2) декларується нероздільність процесів навчання і досліджень в університетах; 3) основним принципом існування університетів проголошується свобода навчання і досліджень: «Відкидаючи нетерпимість і будучи завжди відкритим для діалогу, університет є ідеальним місцем спілкування професорів, готових до передачі своїх знань та добре забезпечених усім необхідним для цього, і

студентів, які здатні і прагнуть збагатити свій розум цими знаннями»; 4) університети проголошено водночас охоронцями європейських гуманістичних традицій і засобами взаємопізнання і взаємовпливу культур [1, с. 8–9]. Акцент на освітній інтеграції зроблено в міждержавній Лісабонській конвенції 1997 року і Сорбонській декларації міністрів освіти Великої Британії, Італії, Німеччини та Франції 1998 року.

Реальний старт Болонському процесу дала декларація міністрів 29 країн Європи, які відповідають за вищу освіту, на зібранні в італійському місті Болонья в червні 1999 року. Болонська декларація визначає найближчі й найсуттєвіші цілі європейської інтеграції в галузі вищої освіти. Першою метою стає прийняття системи прозорих і порівнюваних ступенів, зокрема, за допомогою додатка до диплома, з метою полегшення працевлаштування громадян Європи і міжнародної конкурентоспроможності європейської вищої освіти; прийняття системи, що заснована на двох основних циклах, другий з яких повинен закінчуватися ступенем магістра або доктора. Друга мета – запровадження системи кредитів, які утворюють окремі частини навчального процесу і здобутків студентів і мають визнаватися різними навчальними закладами. Третя мета – сприяння мобільності студентів і викладачів через усунення перешкод ефективному здійсненню свободи пересування. Четверта мета – налагодження європейської співпраці щодо забезпечення якості освіти, порівнюваних критеріїв і методологій. П'ята мета – співпраця між навчальними закладами в розробленні навчальних планів, схем мобільності, інтегрованих програм навчання і досліджень [1, с. 11–12]. Означені цілі стають основою подальшого вдосконалення, деталізації й розширення змісту Болонського процесу. Таке розширення змісту відбувається на подальших зустрічах представників державних органів і навчальних закладів Європи протягом першого й початку другого десятиріччя XXI століття.

У 2001 році в місті Саламанці (Іспанія) відбулася конференція керівників університетів і представницьких організацій європейських вищих закладів освіти. Конференція приймає Звернення, у якому підтримує цілі Болонської декларації й ще раз наголошує, що одним із найважливіших чинників розвитку системи вищої освіти є академічна свобода й автономія університетів у поєднанні з їх відповідальністю перед суспільством за якість освіти і наукових досліджень. Учасники конференції, зокрема, зобов'язуються «підтримувати зусилля з модернізації університетів у країнах, де існують великі проблеми входження в європейський простір вищої освіти» [1, с. 13–14]. У тому самому році на Празькій зустрічі міністрів європейських країн, які відповідають за вищу освіту, було прийнято комюніке, у якому розширено список цілей Болонського процесу. Було додано завдання забезпечення навчання впродовж життя в рамках Європейського освітнього простору. Обговорено також проблему ролі вищих навчальних закладів і студентів у контексті Болонського процесу. Як особливу проблему було висунуто сприяння забезпеченню привабливості Європейського простору вищої освіти [1, с. 14–15]. Берлінська конференція міністрів освіти в 2003 році також приймає спільне комюніке, де містяться положення, що мають значення для вдосконалення вищої медичної освіти в Україні. Зокрема, підкреслюється, що основна відповідальність за забезпечення якості вищої освіти лежить на кожному з ВНЗ. Було встановлено, що національні системи з забезпечення якості освіти повинні в собі містити: визначення обов'язків органів і установ, які беруть участь; оцінювання програм або ВНЗ, що включає внутрішнє оцінювання й зовнішній перегляд участі студентів і публікації результатів; систему акредитації, сертифікації і сумірних процедур; міжнародне партнерство, співробітництво і співпрацю. Важливим для європейських університетів, зокрема для вищих медичних ВНЗ України, стає рішення доповнити два основні ступені вищої освіти – бакалавра і магістра – третім докторським рівнем.

У 2005 році Україна офіційно долучається до Болонського процесу. У тому самому році на конференції міністрів, які відповідальні за вищу освіту, у м. Берген (Норвегія) було

прийняте комюніке, у якому декларується прагнення, що базоване на здобутках Болонського процесу: до 2010 року розбудувати Загальноєвропейський простір вищої освіти на основі принципів якості та прозорості. Були проголошені принципові позиції щодо суспільства знань, відповідальності держави за сферу вищої освіти, поєднання у вищій освіті навчання, досліджень та інновацій, автономності вищих навчальних закладів. Головними елементами структури Загальноєвропейського простору вищої освіти проголошуються наднаціональна система кваліфікацій, узгоджений пакет європейських стандартів, керівних принципів забезпечення й визнання ступенів і термінів навчання [1, 2006, с. 42–43]. Наступний крок у реалізації Болонського процесу був зроблений на конференції Міністрів європейських країн, які відповідальні за сферу вищої освіти, у Лондоні в 2007 році. Підтверджено визначення 2010 року як року переходу від Болонського процесу до ЄПВО (Європейського простору вищої освіти). Міністрами ще раз схвалено намір зробити вищу освіту ключовим елементом сталого розвитку суспільств, як на національному, так і на європейському рівні [2]. Важливою подією в реалізації цілей Болонського процесу стає зустріч міністрів вищої освіти в Льовені (Бельгія) у 2009 році. Льовенське комюніке визнає «цінність розмаїття місій вищої освіти – від навчання й дослідницької діяльності до розвитку громад і залучення до забезпечення соціального гуртування і культурного розвитку», що має особливе значення для таких країн, як Україна. Підкреслюється необхідність рівних можливостей для здобуття якісної освіти, орієнтири щодо розширення загального доступу до вищої освіти і підвищення доступу тих груп, які недостатньо в ній представлені, мають бути досягнуті до кінця другого десятиліття XXI століття. Звертає на себе увагу також термін *центроване на студенті навчання*, який застосовується в комюніке [3].

На зустрічі міністрів, які відповідають за вищу освіту в країнах-учасниках Болонського процесу, що відбувається 11-12 березня 2010 року в Будапешті та Відні, було прийнято Будапештсько-Віденську Декларацію та офіційно проголошено створення Європейського простору вищої освіти. У Декларації підкреслено «роль вищих навчальних закладів, яку вони відіграють у зміцненні мирних демократичних суспільств і посиленні суспільної єдності». Звертається увага на представників академічної спільноти – керівників закладів, викладачів, дослідників, адміністративного персоналу і студентів – у створенні Європейського простору вищої освіти. Висловлюється підтримка участі працівників вищих навчальних закладів і студентів у структурах, що приймають рішення на європейському, національному та інституційному рівнях [4]. Отже, у 2010 році керівники освітньої галузі європейських країн констатують досягнення основних цілей Болонського процесу, його формальне завершення. Водночас Декларація виявляє усвідомлення того, що єдиний освітній простір перетворюється на один із провідних чинників розвитку суспільства, його економічного і політичного життя. Це вможливує постановку нових завдань перед вищою освітою європейських країн. У Декларації пропонується групі супроводу Болонського процесу розробити «заходи для сприяння належному і повному запровадженню узгоджених Болонських принципів та напрямів діяльності в Європейському просторі вищої освіти, особливо на національному й інституційному рівнях». Серед додаткових методів роботи визначено взаємне навчання, навчальні візити та іншу діяльність для поширення інформації [там само]. Можна стверджувати, що Будапештсько-Віденська Декларація не просто фіксує підсумки Болонського процесу, а й позначає перспективу розширення і зміцнення Європейського простору вищої освіти.

Частково ця перспектива була конкретизована на зустрічі міністрів 47 країн Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) у Бухаресті (Румунія) у 2012 році. Бухарестське комюніке визначає нові завдання і принципи розвитку вищої освіти в Європі на друге десятиліття XXI століття. Провідною тенденцією останнім часом стає демократизація освіти, розширення доступу до вищої освіти, що є передумовою

суспільного прогресу й економічного розвитку. Можна сказати, що саме ця освітня тенденція набуває в Україні досить повного й успішного втілення. Інша провідна тенденція останніх років – забезпечення якості освіти – також знаходиться в центрі уваги освітніх кіл України. Бухарестське комюніке, де конкретизується поняття «якісної освіти», зазначає, що «нинішні випускники мають поєднувати наскрізні, мультидисциплінарні та інноваційні навички і компетентності з сучасним спеціальними професійними знаннями, що надає можливість їм задовольняти більш широкі потреби суспільства і ринку праці» [5]. Третій напрям розвитку ЄПВО – це посилення мобільності студентів і викладачів для кращого навчання. Комюніке закликає вищі навчальні заклади надалі розвивати спільні програми і ступені як складник більш широкого підходу, а національні освітні системи усувати перешкоди до співпраці й мобільності, що вбудовані в національному контексті. Серед пріоритетів на 2012-2015 роки називається створення умов для студентоцентрованого навчання, інноваційних методів викладання, сприятливого робочого і навчального середовища, розширення діяльності агенцій із забезпечення якості навчання, запровадження рамок кваліфікацій, ECTS і Додатку до диплому, що ґрунтуються на результатах навчання [там само]. Остання на часі конференція міністрів освіти Європейського простору вищої освіти відбувається в Єревані (Вірменія) у травні 2015 року. Конференція затверджує нові європейські стандарти і рекомендації з забезпечення якості освіти. Наступна конференція призначена на 2018 рік у Франції.

Вища освіта України вже з початку 2000-х років починає орієнтуватися на нормативні документи Болонського процесу. Цей процес посилюється після офіційного включення України в нього в 2005 році. Включення до Болонського процесу вимагає адаптування його цілей, принципів і документів до українських реалій. Сам процес упровадження організаційних і методичних ідей Європейського освітнього простору в Україні потребує певного впорядкування, оформлення, створення нормативної бази для нього. Уже в 2004 році наказом МОН України від 23.01.2004 р. за № 49 затверджено Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України. Для реалізації концептуальних засад Болонського процесу в Україні передбачається:

- удосконалити двоступеневу структуру вищої освіти;
- прийняти прозорі та зрозумілі градації дипломів, ступенів і кваліфікацій;
- використати єдину систему кредитних одиниць і додатка до диплома;
- урахувати європейську практику організації акредитації та контролю якості освіти;
- підтримувати і розвивати європейські стандарти якості;
- ліквідувати перешкоди для розширення мобільності студентів, викладачів і дослідників;
- запровадити сучасні підходи інтеграції вищої освіти і науки у справі підготовки магістрів і аспірантів;
- забезпечити подальший розвиток автономності та самоврядування в системі вищої освіти та науки.

Очікується, що до 2010 року має бути проведено системну модернізацію освіти, наближено якість освіти до вимог стандартів, що напрацьовані європейською спільнотою, запроваджено в Україні загальноєвропейську систему наукових ступенів, систему кредитів, що сумісна з Європейською кредитно-трансферною системою навчання, підтримано мобільність громадян України, які здобувають освіту або надають освітні послуги [1, с. 65–67]. Як відомо, у повному обсязі цю програму виконати не вдається й більшість її завдань залишаються актуальними і зараз. Інший напрям упровадження принципів Болонського процесу в Україні здійснюється через адаптування українського освітнього законодавства, зокрема в Законі «Про вищу освіту» 2014 року (про який буде докладніше сказано нижче). У другій половині

першого десятиріччя XXI століття здійснено багато заходів щодо інтеграції України до Європейського освітнього простору. У 2006 році створено Міжвідомчу комісію з запровадження положень Болонського процесу в систему вищої освіти та Національну групу промоутерів Болонського процесу. У 2006-2007 навчальному році запроваджено пілотну європейську кредитно-трансферну систему (ECTS) у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації. У 2007 році затверджено «План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року». Запроваджено систему ранжування вищих навчальних закладів відповідно до Берлінських принципів. Створено робочу групу Міністерства освіти і науки України з розроблення національної рамки кваліфікацій системи вищої освіти [8, с. 51].

Після 2010 року основна робота з нормативного забезпечення освітньої євроінтеграції України проходить у рамках підготовки нового Закону «Про вищу освіту», а також підготовки угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Угода, яка була підписана в 2014 році, містить у собі й напрями освітнього співробітництва між Україною та ЄС. Зокрема стаття 431 зобов'язує сторони активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, де передбачається: а) реформування та модернізація систем вищої освіти; б) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; в) підвищення якості та важливості вищої освіти; г) розширення можливостей вищих навчальних закладів. Важливими є зафіксовані в угоді напрями співпраці, які передбачають: поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; активізацію мобільності студентів і викладачів; співробітництво в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти [7].

Дотримуючись ідей європейської освітньої інтеграції, вища медична освіта України початку XXI століття в той самий час керується безпосередньо нормативними актами органів керівництва вищою освітою України. Головними серед них є закони, що прийняті Верховною Радою, нормативні документи Кабінету Міністрів, Міністерства освіти та Міністерства охорони здоров'я України. Ці документи визначають принципи, цілі, форми і зміст навчання в медичних ВНЗ України. На початку першого десятиріччя XXI століття вища освіта в Україні регулюється Законом «Про освіту», що прийнятий Верховною Радою УРСР 23.05.1991 за № 1060-ХІІ, а також затвердженим у 1996 році Кабінетом Міністрів України Положенням про державний вищий навчальний заклад (постанова від 05.09.1996 за № 1074). Положення встановлює юридично обов'язкові правила діяльності вищих навчальних закладів України. У ньому окреслюються завдання, права та обов'язки вищого навчального закладу, його структура, порядок управління, права та обов'язки керівників і учасників навчально-виховного процесу, встановлюються рамки діяльності органів студентського самоврядування, наукової та міжнародної діяльності ВНЗ, норми планування й фінансування діяльності вищих навчальних закладів, майнові відносини. Головні завдання ВНЗ, що визначені в цьому документі, досить повно описують зміст освітньої діяльності будь-яких вищих навчальних закладів, у тому числі медичних. Слід відзначити поділ освітньої діяльності на навчальну, виховну, наукову, культурну, методичну. Обов'язком навчального закладу проголошується «забезпечення умов для оволодіння системою знань про людину, природу і суспільство; формування соціально зрілої, творчої особистості; виховання морально, психічно і фізично здорового покоління громадян; формування громадянської позиції, патріотизму, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свою долю, долю суспільства, держави і людства; забезпечення високих етичних норм, атмосфери доброзичливості й взаємної поваги у стосунках між працівниками, викладачами та студентами» [6]. Сформульовані положення, цілком очевидно, є критеріями оцінювання ефективності діяльності вищого

навчального закладу. Зрозуміло, що вони застосовні до медичних ВНЗ України. Положенням установлюється єдина структура і система управління ВНЗ. Основними структурними підрозділами вищого навчального закладу третього і четвертого рівнів акредитації визнаються: інститути, факультети, кафедри, курси. Вищим органом самоврядування ВНЗ проголошуються загальні збори або конференція [там само].

Значну роль у реформуванні й упорядкуванні системи вищої освіти України відіграє Закон «Про вищу освіту», що прийнятий у 2002 році Верховною Радою (закон від 17.01.2002 за № 2984-III). У Законі відображено всі сторони діяльності ВНЗ і, таким чином, ця діяльність дістає найбільш чіткої й змістової регламентації. Аналіз Закону свідчить про те, що в ньому відображено загальні принципи світового й європейського освітнього середовища, зокрема принципи і цілі Болонського процесу. Треба відзначити, що в Законі 2002 року значно конкретніше, ніж раніше, було розкрито поняття «автономії вищого навчального закладу», яке долучає права самостійно визначати форми навчання, форми і види організації навчального процесу; приймати на роботу педагогічних, науково-педагогічних та інших працівників; надавати додаткові освітні послуги; самостійно розробляти і запроваджувати власні програми наукової й науково-виробничої діяльності; створювати в порядку, що встановлений Кабінетом Міністрів України, різноманітні структурні підрозділи: інститути, коледжі, технікуми, факультети, відділення, філії, навчальні, методичні, наукові, науково-дослідні центри і лабораторії; здійснювати видавничу діяльність, розвивати власну поліграфічну базу [6]. Склад структурних підрозділів ВНЗ загалом залишається незмінним, основними з них називаються кафедри, факультети, інститути. У Законі окреслюються умови їх створення і рамки діяльності. Окремий розділ (розділ VII) описує організацію навчально-виховного процесу. Основними видами навчальних занять визнаються лекційне, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультація, однак допускається встановлення навчальним закладом інших видів навчальних занять [6]. Закон 2002 року можна вважати завершенням процесу нормативного оформлення діяльності вищих навчальних закладів України, у тому числі медичних ВНЗ, у нових соціальних та освітніх умовах. До 2014 року включно він залишається базовим документом для визначення змісту діяльності медичних ВНЗ України та її аналізу.

На початку XXI століття вища освіта України зазнає динамічних змін, що пов'язані, насамперед, з її інтеграцією до Європейського освітнього простору, а також зі змінами в інформаційних технологіях. Уже наприкінці першого десятиріччя цього століття виявлено, що наявні нормативні документи не цілком відповідають процесу реформування вищої освіти. Виникає потреба в розробленні нового закону про вищу освіту, який урахував би нові умови освітньої діяльності. Такий закон був розроблений і прийнятий у 2014 році Верховною Радою України (Закон від 01.07.2014 за № 1556-VII). Закон «Про вищу освіту» у редакції 2014 року не лише фіксує провідні тенденції в реформуванні вищої освіти, а й визначає перспективи її розвитку, сприяє інноваційній діяльності ВНЗ і розширює коло її можливостей. Зрозуміло, що далеко не все в новому законі підлягає змінюванню. Основні засади діяльності ВНЗ залишаються подібними до тих, які були окреслені в попередній редакції закону. Йдеться про стандарти освітньої діяльності (розділ III), управління в сфері вищої освіти (розділ IV), завдання й типи вищих навчальних закладів, принципи діяльності, основні права та обов'язки вищого навчального закладу, структуру вищого навчального закладу (розділ VI), управління (розділ VII) та організацію освітнього процесу (розділ IX). Проте й у цих розділах можна знайти відображення новітніх тенденцій у вищій освіті. Дещо змінюється структура рівнів, ступенів і кваліфікацій вищої освіти (розділ II). У статті 5 виділено початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-

науковий) рівень; науковий рівень. Особливо важливим є залучення до вищої освіти наукового рівня підготовки. До стандартів вищої освіти введено перелік компетентностей випускника і вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти (стаття 10). У завданнях вищих навчальних закладів проголошено європейський принцип органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності (стаття 26). Серйозним кроком уперед можна вважати введення до складу типів вищих навчальних закладів дослідницького університету (стаття 30). Ще конкретнішим, ніж у Законі 2002 року, стає зміст поняття «автономії вищого навчального закладу» (у попередньому законі цей зміст складається з 11 пунктів, у законі 2014 року – з 25).

Особливе значення для вищої медичної освіти України має стаття 33 Закону «Про вищу освіту» 2014 року, де йдеться про структуру вищого навчального закладу. Уперше в законодавчому регулюванні вищої освіти України окрему увагу приділено клінічній базі медичних ВНЗ. Згідно з Законом «клінічна база закладу медичної освіти, університетська клініка чи лікарня створюються з метою забезпечення освітнього процесу особам, які навчаються у вищому навчальному закладі, підвищення кваліфікації медичних працівників, проведення наукових досліджень, а також надання спеціалізованої медичної допомоги» [6]. Залучення цього положення до законодавства надає розвитку клінічних підрозділів медичних ВНЗ України обов'язкового характеру, що надзвичайно важливо для майбутнього всієї медичної галузі вищої освіти. Має значення для медичних ВНЗ також визначена в XI розділі («Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах») необхідність інтеграції наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ Національної академії наук України, національних галузевих академій наук.

Найбільш нетрадиційним у Законі 2014 року виглядає розділ V «Забезпечення якості вищої освіти». Відведення цій темі цілого розділу свідчить про те, що саме якість освітніх послуг стає головним пріоритетом сучасного розвитку вищої освіти України. У системі вищої освіти вперше виокремлюється особлива підсистема забезпечення якості на чолі з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вища медична освіта України на початку XXI століття розвивається у правовому полі, що задане процесом освітньої євроінтеграції України. Основні принципи Болонського процесу – забезпечення якості освіти, прийняття системи прозорих і порівнюваних ступенів, нероздільність процесів навчання і досліджень, свобода навчання і досліджень, сприяння мобільності студентів і викладачів – стають орієнтирами для медичних ВНЗ України. Стратегічної метою діяльності медичних ВНЗ з початку XXI століття стає інтеграція до єдиного європейського освітнього простору. Ця мета залишається базовою попри складності й недостатньо швидкий хід цього процесу. Вищі медичні навчальні заклади України беруть активну участь в імплементації принципів Болонського процесу в освітній процес, зокрема, через здійснення державних освітніх програм і рішень державних органів. Дотримуючись ідей європейської освітньої інтеграції, вища медична освіта України початку XXI століття в той самий час керується безпосередньо нормативними актами органів керівництва вищою освітою України. Головними серед них є закони, що прийняті Верховною Радою, нормативні документи Кабінету Міністрів, Міністерства освіти та Міністерства охорони здоров'я України. Аналізуючи ці документи, можна виявити тенденцію до збільшення в загальноосвітній нормативній базі кола питань, які безпосередньо стосуються діяльності медичних закладів освіти. Серед цих питань привертає увагу інтеграція викладання й наукових досліджень, викладання й практичної діяльності майбутніх фахівців, підвищення якості освітнього процесу, забезпечення в

ньому високих етичних норм. У Законі «Про вищу освіту» 2014 року вперше в законодавчому регулюванні вищої освіти України окрему увагу приділено клінічній базі медичних ВНЗ. Слід відзначити й законодавчу підтримку інтеграції наукової та інноваційної діяльності університетів з галузевими академіями наук, у т. ч. з Академією медичних наук України.

Одержані результати відкривають перспективу для подальших досліджень, які можуть включати більш детальний аналіз окремих питань нормативної практики регулювання сучасної вищої медичної освіти України.

Список використаної літератури

1. Болонський процес. Документи і матеріали / за ред. д. е. н. проф. С. І. Юрія. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 136 с.
2. Лондонське комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти 16-19.05.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/londonske-komyunike.html>
3. Львівське комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти. 28-29.04 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/lovenske-komyunike.html>
4. Будапештсько-Віденське комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти. 11-12.03 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/high-edu_ua/bologna_ua.html
5. Бухарестське комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти 26-27.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/buxarestske-komyunike.html>
6. Верховна Рада. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws>
7. МОН України Європейська інтеграція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/mizhnarodni-zvyazki/evropejska-integracziya/normativno-pravova-baza.html>
8. Артьомов І. В. Концептуальні та правові основи формування Європейського освітнього простору : навчальний посібник / І. В. Артьомов, О. М. Ващук ; за ред. Ф. Г. Ващука, В. І. Лугового. – Ужгород : ЗакДУ, 2011. – 486 с.
9. Губерська Н. Л. Система державного управління вищою освітою в Україні / Н. Л. Губерська // Право і суспільство. – 2014. – № 6.2. – С. 49–55.
10. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою України / О. В. Поступна // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 1. – С. 107–111.
11. Логуш Л. Г. Національна освітня політика та напрями розвитку медичної освіти / Л. Г. Логуш // Неперерв. проф. освіта : теорія і практика. – 2012. – № 3/4. – С. 15–19.
12. Вознюк Т. Г. Менеджмент навчально-виховного процесу : навч.-метод. посібник [для керівників структур. ланок вищ. мед. навч. закладів І-ІІ рівнів акредитації] / Т. Г. Вознюк. – Київ : Здоров'я, 2002. – 127 с.
13. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти : підручник / С. Д. Максименко, М. М. Філоненко – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 288 с.

References

1. *The Bologna Process. Documents and materials.* (2006) Ternopil: Ekonomichna dumka (in Ukr.)
2. *London Communique of European Education Ministers 16-19.05.2007* Retrieved from <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/londonske-komyunike.html> (in Ukr.)
3. *Leuven Communique of European Education Ministers 28-29.04.2009* Retrieved from <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/lovenske-komyunike.html> (in Ukr.)
4. *Budapest-Vienna Communique of European Education Ministers 11-12.03.2010* Retrieved from http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/high-edu_ua/bologna_ua.html (in Ukr.)
5. *Bucharest Communique of European Education Ministers 26-27.04.2012* Retrieved from <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/buxarestske-komyunike.html> (in Ukr.)
6. The Verkhovna Rada. *The Legislation of Ukraine.* Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws> (in Ukr.)
7. *The Ministry of education and science of Ukraine.* European Integration. Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/mizhnarodni-zvyazki/evropejska-integracziya/normativno-pravova-baza.html> (in Ukr.)
8. Artyomov, I. V., & Vashchuk, O. M. (2011). *Conceptual and legislative foundation of European educational space formation.* Uzhgorod: ZakDU (in Ukr.)

9. Guberska, N. L. (2014). The state system of higher education management in Ukraine. *Pravo i suspilstvo (Law and society)*, 6-2, 49–55 (in Ukr.)
10. Postupna, O. V. (2010). The mechanisms of higher education governance in Ukraine. *Strategichnyy prioritet (Strategic priorities)*, 1, 107–111 (in Ukr.)
11. Logush, L. G. (2012). National educational policy and the directions of medical education development. *Neperervna profesiyna osvita: teoriya i praktika (Continuous professional education: theory and practice)*, 3-4, 15–19 (in Ukr.)
12. Voznyuk, T. G. (2002). *The management of the educational process*. Kyiv: Zdorov'ya (in Ukr.)
13. Maksimenko, S. D. (2014). *Pedagogy of higher medical education*. Kyiv: Centr uchbovoyi literatury (in Ukr.)

Abstract. *Kyryan T. I. The general educational normative basis of the higher medical education restructuring in Ukraine at the beginning of the XXI Century*

Introduction. *Understanding of content, meaning and directions of the educational process in the modern medical education of Ukraine requires a full, comprehensive and systematic understanding of its regulatory framework. This normative basis includes international agreements as well as state laws. The analysis of the normative basis allows us to describe in the whole educational process in the modern higher medical education of Ukraine.*

Purpose – *to carry out a common systematic review of comprehensive regulatory framework of the transformation of higher medical education in Ukraine at the beginning of the XXI century and to identify important for the educational process in medical universities its features.*

Methods: *theoretical analysis of normative documents, systematization, generalization, comparative analysis, chronological description.*

Results. *The main international acts which have become pointers for the transformation of higher medical education of Ukraine from the end of the 90-ies of XX century, have been associated with the Bologna process. The Bologna Declaration set the next and most essential goal of European integration in the field of higher education. Higher education of Ukraine since the beginning of 2000-ies begins to focus on the normative documents of the Bologna process. This process was intensified after the official accession of Ukraine to it in 2005. In the second half of the first decade of the XXI century there have been many events on the approximation of Ukraine to the European educational space. After 2010, the main regulatory support of educational European integration of Ukraine took place in preparation of the new law on higher education and the preparation of the Association agreement between Ukraine and the EU. Adhering to the ideas of the European educational integration, higher medical education of Ukraine at the same time, is guided directly by the normative acts of administrative bodies of Ukraine. Chief among these are laws adopted by the Verkhovna Rada, regulations of the Cabinet of Ministers, Ministry of education and Ministry of health of Ukraine. The main normative documents for higher medical education became the law of Ukraine on higher education of 2002 and 2014.*

Originality. *Analyzed documents have been widely used in the modern research literature on higher education in Ukraine in general and on higher medical education in particular. The article adds to this overall systematic review of comprehensive regulatory framework that guides the activities of the medical universities of Ukraine. The article identifies the main trends in the development of the regulatory framework of medical education.*

Conclusion. *Higher medical education in the early twenty-first century is developing in the legal field that is specified by the educational process of Ukraine's European integration. Higher medical educational institutions of Ukraine took an active part in the implementation of the Bologna process. At the same time their activity is regulated directly by Ukrainian normative documents. Analyzing these documents, we can identify a tendency of increasing in regulatory framework of the range of issues that directly relate to the activities of medical educational institutions.*

Key words: *higher medical education of Ukraine, the restructuring of higher education, normative documents, the Bologna process, European integration, the law on higher education; higher educational establishments.*

*Одержано редакцією 16.09.2016
Прийнято до публікації 23.09.2016*